

Mihail Kogălniceanu și drepturile politice ale catolicilor din Moldova

La jumătatea secolului al XIX-lea regăsim societatea românească sub impulsul imperativelor unei modernizări rapide a vieții social – politice; modernizarea nu poate fi însă concepută fără acordarea drepturilor politice pentru pământenii de confesiune catolică și ai religiilor heterodoxe. Unul dintre susținătorii și artizanii acestui principiu în demersul modernizării este Mihail Kogălniceanu; pașoptistul își manifestă de timpuriu interesul față de populația catolică din Moldova și aduce argumente, fundamentate pe surse documentare, în favoarea etnicității românești a acesteia. Consecvența acestor argumente se regăsește atât în cel mai progresist document programatic al Revoluției de la 1848, **Dorințele partidei naționale în Moldova**, cât și ulterior, la 1857, în dezbaterile Adunării Ad-hoc a Moldovei.

Prin optica acestei mari personalități a epocii moderne, eforturile noastre își propun a surprinde legitimitatea drepturilor politice ale catolicilor din Moldova; subsecvent acestui deziderat, am încercat să ilustrăm redimensionarea și redefinirea percepției asupra etnicității comunităților de catolici în secolul al XIX-lea, în favoarea identității românești a acestora, mutațiile la nivelul receptării fiind datorate aceluiași Mihail Kogălniceanu.

Preocupările acestuia asupra catolicilor din Moldova își găsesc un prim ecou la 1845, când publica în **Almanahul de învățătură și petrecere** câteva date statistice despre comunitățile acestora. La 1854, Kogălniceanu va reedita în **Album istoric și literar**, sub titlul **Catolicii din Moldova**, aceleași informații de la 1845, extrase din calendarul tipărit la Iași din ordinul Episcopului de Vera, Paul Sardi. În exil, la 1846, pașoptistul redactează un articol mult mai amplu, **Quelques notions statistiques sur l'eglise catholique en Moldavie**; informațiile pe care articolul le oferă, susțin că în fiecare comună existau școli conduse de preoți minoriți¹, fapt ce poate constitui o exagerare, dar care cu siguranță se bazează pe o realitate apropiată. Toate aceste preocupări au permis lui Mihail Kogălniceanu a avea o percepție mult mai corectă asupra comunităților de catolici, asupra identității românești și drepturilor acestora, pe care le va arbora în programul său politic.

Un moment important în afirmarea etnicității române a catolicilor din Moldova se circumscrie anului 1848; Mihail Kogălniceanu în **Dorințele partidei naționale în Moldova**, susține prin punctele 25 și 26 drepturile politice ale pământenilor catolici, dar și identitatea românească a acestora. Românitatea pe care pașoptistul o atribuie catolicilor din Moldova reiese din chiar titlul punctului 25 al programului revoluționar mai sus menționat: **Organizarea clerului catolic pentru românii de această religie**. Astfel, ni se spune că „românii catolici” locuiesc în număr de peste 50000 în Moldova, însă guvernul nu s-a ocupat nici de educația morală, nici de cea religioasă a acestora². Despre clerul catolic, punctul 25 afirmă că este străin și nu primește nici un sprijin din partea statului, astfel încât „este neapărată trebuința ca și acești fii ai patriei să tragă parte din folosurile publice. Clerul lor trebuie dar organizat și ținut, ca și celelalte cleruri cunoscute, cu cheltuiala statului. Vechii Domni o cunoștea aceasta prea bine, și singurul venit ce biserica catolică are în Moldova îi vine din vechile dănuiri domnești”. Identitatea română a catolicilor din Moldova este augmentată de punctul 26 al **Dorințelor partidei naționale în Moldova**; Kogălniceanu consideră că ortodocșii se cred singurii în măsură a avea drepturi politice, însă „istoria și actele ne dovedesc că, în timpurile dinainte, și catolicii folosia de asemenea drituri. Și

¹ Alexandru Zub, **Mihail Kogălniceanu. Istoric**, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 549.

² **Dorințele partidei naționale în Moldova**, în Cornelia Bodea, **1848 la români. O istorie în date și mărturii**, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 647.

încă astăzi dintre moldovenii catolici sunt carii unii au ajuns la întrebuițarea driturilor politice, și alții stăpânesc moșii încă din vechile dănuiri. Sunt mai multe sate răzășești lăcuite de catolici. Driturile politice, și aceasta o cere epoha, trebuie dar date la toți românii de lege catolică...³. Finalitatea nefericită a Revoluției de la 1848 în spațiul moldovenesc a determinat amânarea acordării drepturilor politice pentru catolici.

Problema drepturilor politice ale catolicilor din Moldova reapare într-un cadru mai larg la 1857, în timpul desfășurării lucrărilor Adunării Ad-hoc a Moldovei, fiind din nou expusă dezbaterii de către Mihail Kogălniceanu. Important de semnalat este faptul că pe lista celor care au participat la alegerile din 29 august – 5 septembrie se regăsește și un catolic român, Ianoș Robu din Săbăoani, reprezentantul ocolului Moldovei pentru ținutul Roman⁴. Deși ales deputat pontăș, acestuia i se va refuza recunoașterea demnității cu care alegătorii îl delegaseră, pe considerentul apartenenței religioase la cultul catolic. Era o dovadă evidentă de discriminare, pe care Mihail Kogălniceanu, prin intervențiile sale la tribuna Adunării, nu o va lăsa să se permanentizeze.

Adunarea Ad-hoc a Moldovei își va începe dezbaterile la 22 septembrie, având în componența sa un singur deputat catolic: reprezentantul orașului Ismail, Lazar Galiardi. Nu poate fi luată însă în considerare o origine etnică românească a acestuia, deputatul înțelegând chiar prea puțin limba română. La 15 octombrie sunt adoptate de către Adunare „*un șir de chestii generale*”, ce urmau a fi discutate și a constitui pilonii viitoarei organizări a statului. Între aceste „*chestii generale*” apar două puncte care surprind într-un sens mai larg statutul catolicilor din Moldova; este vorba despre punctul al V-lea, „*Libertatea culturilor în restricția Capitulațiilor*”, și punctul al IX-lea, „*Drepturi politice pentru pământeni de orice religie creștină*”⁵. Aceste puncte nu au o referință strictă la drepturile catolicilor pământeni, problema acestora fiind discutată alături de cea a armenilor pământeni și a străinilor împământeniți, și, din acest motiv, discuțiile vor avea un caracter mult prea confuz, anumite repulsii etnice ale deputaților fiind extinse și asupra comunității catolice. Așa cum vom vedea, catolicii pământeni vor avea în Mihail Kogălniceanu un puternic sprijin în a atenua tendința unor deputați mari proprietari de a refuza drepturile politice comunităților catolice și celor heterodoxe și de a limita libera exercitare a cultului acestora.

Astfel, în ședința din 25 octombrie se ia în discuție proiectul comisiei nr. 1 a Adunării Ad-hoc asupra punctului al V-lea, redactat sub forma: „*Religia domnitoare în România este religia ortodoxă a Răsăritului. Esercitiul celorlalte culturi recunoscute este liber, însă cu restricția prevăzută în Capitulații*”. Acestui proiect, subscris de L. Catargiu, P. Mavrogheni, A. Panu, D. Rallet, C. Hurmuzachi, i se aduc o serie de critici, sub forma a patru amendamente semnate de A. Fătu, N. Carp, D. Cracte și M. Kogălniceanu. Adversar al disputelor religioase, M. Kogălniceanu combate amendamentele lui A. Fătu și N. Carp, care „*voesc a lua românilor cea mai frumoasă pagină din istoria civilizației: toleranța religioasă, pururea practică în Principate*”. Cea mai bună exemplificare a toleranței religioase o găsește pașoptistul în relația catolici – ortodocși: „*Mai mulți domni au dat religiei catolice o pretenție evidentă; bisericile catolice zidite de domni la Baia, la Cotnari și în multe alte locuri, dănuirile făcute acestora, îmbrățișarea făcută de ei catolicilor au fost adus o așa de mare armonie între ortodocși și catolici, încât chiar clerul ambelor religii mai că uitaseră în Moldova discordia care a sfâșiat biserica lui Christos. Așa și în timpul lui Vasilie vodă și încă mai încoace la serbătorile cele mari ale creștinismului, clerul catolic mergea împreună cu clerul ortodox de a înfățișa domnitorului țerii icoanele Nașterii și Botezului Mântuitorului. Istoria ne păstrează un fact și mai demn de admirat; cea mai mare proprietate a mănăstirii Secul, Săbăoanii, îi este dănuită de un hatman al Moldovei ce era catolic.*” În aceeași cuvântare, Mihail Kogălniceanu invocă timpurile când Ștefan cel Mare primise ajutor în lupta sa pentru țară și pentru creștinătate de la Papă, care îl proclamă „*valul creștinătății*”⁶.

³ **Ibidem.**

⁴ **Acte și documente relative la istoria renascerei României**, vol. VI, partea I, (Divanul Ad-hoc al Moldovei din 1857), publicate de Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu – Vartic, București, 1896, p. 14.

⁵ **Ibidem**, p. 87.

⁶ **Ibidem**, p. 115 – 116.

După discutarea celor patru amendamente, Adunarea Ad – hoc a Moldovei consacră libertatea cultică a religiei catolice, ca și a celorlalte religii recunoscute. Biserica Romano – Catholică își putea manifesta astfel liberul exercițiu în viitorul stat.

Discuții cu mult mai aprinse vor apărea odată cu dezbateră punctului IX din „șirul de chestii generale”; la 12 noiembrie se deschide ședința Adunării Ad – hoc a Moldovei, unde îl regăsim pe Mihail Kogălniceanu citind raportul comisiei nr. 2, însărcinată cu redactarea unui „proiect atingător de drepturi politice pentru pământeni de orice religie creștină”. Raportul sublinia că „mijlocul cel mai puternic pentru nația română de a ajunge la dezvoltarea sa este de a și concentra toate elementele, legând prin interesul comun pe toți locuitorii pământeni din Principate”, iar „acest interes comun nu se poate întemeia decât prin statornicirea aceluiași îndatoriri și aceluiași drepturi pentru toți pământeni”. Acestui principiu, aplicabil catolicilor pământeni, i se adaugă faptul că „egalitatea îndatoririlor reclamă și egalitatea drepturilor”. De asemenea, proiectul lui Mihail Kogălniceanu considera că de drepturi politice, după vechile instituții românești, s-au bucurat locuitorii pământeni de religie creștină, așa cum dovedesc analele țării, actele legislative și mai multe moșii din Principate stăpânite de creștini heterodocși, și mai ales răzeși catolici⁷. Drepturile politice ale catolicilor din Moldova se legitimau astfel, în opinia lui Mihail Kogălniceanu, prin calitatea de pământean pe care aceștia o dețineau din vechime. Ulterior, în discursul său asupra drepturilor religiilor heterodoxe, pașoptistul va face distincția pe care unii deputați refuzau să o observe, aceea între catolicii pământeni, și cei supuși stăpânirilor străine, sudiții. Persista temerea că acordându-se drepturi pământenilor de o altă religie decât cea ortodoxă, vor apărea o pleiadă de cereri ale unor străini pentru acordarea calității de pământean, care vor diminua elementul autohton, și așa precar în *industriile* Moldovei. Kogălniceanu va clarifica această situație, subliniind că acordarea dreptului de pământean era condiționată de „marea naturalizație”, care era votată de Adunarea Obștească, existând astfel un control foarte strict al acesteia.

Pentru o mai mare elocvență, raportul lui M. Kogălniceanu invoca drepturile politice recunoscute de Regulamentele Organice pentru toți pământeni și împământeniții de religie creștină, precum și faptul că Adunarea Ad – hoc a primit în sânul ei un deputat de confesiune catolică. Exprimându-și principiile care au stat la baza proiectului, comisia compusă din M. Kogălniceanu, V. Mălinescu, I. Fotea, C. Rolla, D. Cozadini, D. Miculescu și I. Hrisanti propunea reglementarea problemei drepturilor politice pentru pământeni creștini sub forma: „Toți pământeni, de orice religie creștină se vor bucura de toate driturile politice, întocmai ca și toți pământeni de religie ortodoxă. Împământeniții de orice religie creștină nu vor putea dobândi drituri politice, întrucât ei nu vor fi primit <<marea naturalizație>> votată de Adunarea Legislativă”. Această formă de redactare a punctului al IX-lea a produs mari nemulțumiri în rândurile deputaților Adunării. Secretarul Adunării, A. Panu, a anunțat cinci amendamente la adresa proiectului, acestea răsfrângându-se direct asupra drepturilor catolicilor, acum contestate. Primul amendament, subscris de C. Hurmuzachi, propunea amânarea acestei probleme, invocând inexistența unei legi menite a reglementa condițiile care vor sta la baza exercitării drepturilor politice, lege ce urma a fi adoptată la viitoarea Adunare Legislativă. De asemenea, C. Hurmuzachi considera că, întrucât punctul al IX-lea era în strânsă interdependență cu legea despre indigenat, problema acordării drepturilor politice pentru pământeni catolici și cei ai religiilor heterodoxe trebuie amânată. Tot pentru amânarea discutării punctului al IX-lea se pronunță și amendamentul lui Gr. Costachi; motivația amânării se regăsește în principiul potrivit căruia religia ortodoxă trebuie să fie privită ca element politic al unității naționale, dar și în faptul că „negoțul, meseriile și artele libere se exercitează pe la târguri într-o proporție precumpănitoare de heterodocși”. Predominanța economică a locuitorilor heterodocși constituia principala temere a deputaților în a acorda acestora drepturi politice, această temere extinzându-se și asupra populației catolice. În sprijinul acestei fobii generale vine și amendamentul lui G. Sturdza, potrivit căruia „țeara are trebuință de întărire, iar nu de slăbire prin introducerea de elemente străine”. Doar că elementele străine nu le constituiau catolicii pământeni,

⁷ *Ibidem*, p. 219.

aceștia fiind în mod eronat percepuți ca alogeni; Mihail Kogălniceanu este cel care va rectifica această injustă etichetare. Al patrulea amendament, semnat de M. Costachi, se pronunță în favoarea românilor catolici; cu o viziune mult mai largă, acesta propune a se acorda drepturi politice locuitorilor de orice religie creștină, care ar întruni acele însușiri legale ce constituie calitatea de român, însușiri pe care catolicii moldoveni le dețineau pe deplin. Un al cincilea amendament, al lui A. Fătu, exprima o evidentă discriminare: „Numai românii și cei legiuși împământeniți de religie ortodoxă să se bucure de drepturile politice”⁸. Dobândirea drepturilor politice pentru catolicii moldoveni presupunea astfel depășirea unor obstacole majore; celor patru amendamente defavorabile catolicilor se adăuga discursul lui G. Sturdza, deputat al marilor proprietari din ținutul Roman. Argumentele acestuia în contestarea drepturilor politice pentru catolicii pământeni se bazează pe faptul că „...și astăzi încă dregătorile publice în Austria se încredințează acelor care profesază religia domnitoare catolică, [...] iar în Germania s-au înființat societăți pentru a lăți catolicismul și a aduce colonii nemțești în Principate”. Aceste motivații sunt augmentate de faptul că „preoțimea catolică din Principate este sub protecția Austriei și primește o parte din veniturile ei de la curtea Austriei”⁹. Acestor comparații nepotrivite ale deputatului marilor proprietari din ținutul Roman se adaugă și unele grave confuzii între catolicii pământeni cu drepturi imanente, și catolicii sudiți, supuși atât unui alt stat, cât și Principatului Moldovei. Disiparea acestor confuzii se va datora lui Mihail Kogălniceanu, prin discursul de la tribuna Adunării Ad – hoc, replică la cuvântarea lui G. Sturdza.

Deși înțelege îngrijorarea acelor care combăteau punctul al IX-lea și cunoaște faptele nedemne ale străinilor care au fost împământeniți cu atâta ușurință, Kogălniceanu subliniază faptul că „acei ce până alaltăieri erau sudiți, astăzi într-o bătaie de palme, nu se pot face pământeni”, eliminându-se pericolul invadării elementului autohton. Clarificând această problemă, pașoptistul combate amendamentul lui G. Sturdza, legitimând drepturile catolicului pământean: „...însă cum să luăm dreptul de pământean săteanului catolic, carele a participat cu noi la toate nenorocirile, la toate greutățile țerii ?”. Injustă devine această privațiune de drepturi politice prin raportarea la locuitorii ortodocși: „...însă pre nenorocitul sătean catolic carele ca și săteanul ortodox de trei sute de ani rabdă toate greutățile țerii, frate cu el și la beilic, și la boieresc, [...] cum să-i resping de la sânul mumei și să le zic că n-au parte la bunurile pământului, că n-au drepturi ? Domnilor, aceasta nu se poate, căci am jigni legea cea mai mare a fiecărei societăți – dreptatea”¹⁰. „Patriotismul de clopotniță” nu ar trebui, în opinia lui Kogălniceanu, să mai constituie un obstacol în acordarea drepturilor politice catolicilor moldoveni, „căci aceste idei strâmte ar însemna dispreț și nerecunoștință, căci și una și alta ar fi când am zice că și pământeanul nostru și streinul nostru ce ar cere împământenire, pentru că sunt de religie catolică nu pot pretinde la drepturi politice”¹¹. Iar acordarea drepturilor politice tuturor pământenilor ar avea ca finalitate întărirea națiunii române: „Nația este o creație a lumii moderne; nația s-a făcut și se face numai acolo unde este unitate. Această mare idee ne-a făcut să cerem unirea țărilor noastre. Niciodată însă nici unirea, nici nația noastră nu vor fi tari, în câtă vreme pe pământul nostru vom avea deosebite aglomerații de locuitori, pe care noi îi vom ținea despărțiți de noi, prin escluzia lor de la bunurile, de la drepturile ce țara dă fiilor săi. Escluzia de drepturi pururea creează deosebite interese, insuflă ura și aduce discordia”¹². Astfel, Kogălniceanu relevă efectele pe care le-ar putea produce această privațiune de drepturi a locuitorilor catolici, care au luat parte la toate îndatoririle, la bir, la recrutare; fiecare din acești locuitori declarați străini în pământul lor ar avea tot dreptul să spună ceea ce un deputat pontăș a răspuns ispravnicului care îl întâmpina spunând că nu îl poate recunoaște deputat, pentru că era catolic: „Cum, cucoane, acum când toate satele m-au ales ca să le apăr drepturile în Marea Adunare sunt catolic și nu pot fi deputat ? Dar când ne puneți la beilicuri, când ne luați birul, când

⁸ **Ibidem**, p. 220 – 223.

⁹ **Ibidem**, p. 224 – 225.

¹⁰ **Ibidem**, p. 231; Mihail Kogălniceanu, **Opere III, Oratorie**, I/I, București, 1983, p. 238.

¹¹ **Ibidem**.

¹² **Ibidem**, p. 232.

vă dăm feciorii la oaste, când vă facem boieresc, atunci nu suntem catolici, ce, ne priviți ca pravoslavnici ? Dacă este, cucoane, că nu putem fi deputați pentru că suntem papistași, apoi dați-ne pace să fim papistași și la biruri, și la beilicuri, și la toate angăriile”¹³.

Temerile primejduirii naționalității, acordându-se drepturi politice catolicilor și celorlalte religii heterodoxe, sunt eliminate prin faptul că proiectul cere aceste drepturi doar pentru pământeni și nu împământeniților supuși uneori unei puteri vecine. „Însă cum ar putea fi socotoți străini proprietarii catolici, dintre care mulți au deținut funcții publice și au dobândit titluri de boierie, au exercitat dreptul de alegători, chiar la Adunarea Generală în timpul lui Mihail Sturdza ?” Prin respingerea proiectului, nu numai că ar fi fost ridicate drepturi avute de sute de ani de răzeșii catolici din ținuturile Bacău și Iași; ar fi fost, considera Mihail Kogălniceanu, „o tristă recomandatie de noi înșine dată Europei catolice, care pentru noi a făcut atâta”. În epilogul discursului, pașoptistul se adresa deputaților țărani, cărora le reamintea faptul că locuitorii catolici au răbdat alături de aceștia toate greutățile țării; având deci același trecut, Kogălniceanu cerea deputaților pontasi să acorde catolicilor moldoveni același viitor¹⁴.

Demersului în favoarea catolicilor moldoveni i se opunea C. Hurmuzachi; acesta declară de la tribună că libertatea cultelor nu este un titlu pentru exercitarea drepturilor politice, și citează Anglia, unde până la 1829 catolicii nu aveau dreptul de a fi aleși în Parlament, iar unele funcții publice sunt rezervate numai aceluia ce profesază religia domnitoare. În augmentarea aceleiași idei, C. Hurmuzachi invocă Elveția, unde unele cantoane catolice condiționează împământenirea străinilor de jurământul la dogmele catolicismului¹⁵. Ceea ce refuza însă C. Hurmuzachi să vadă era faptul că nu era necesară împământenirea catolicilor, întrucât aceștia erau deja pământeni, calitate pe care o dețineau din vechime.

Un răspuns la intervenția lui C. Hurmuzachi îl oferă Costache Negri; considerând ca nejustificată teama față de eroziunea elementului etnic românesc, acesta individualizează comunitățile catolicilor moldoveni de cele ale religiilor heterodoxe, subliniindu-le atât vechimea, cât și legitimitatea drepturilor politice: „Cât pentru pământeni catolici, ei nu au nevoie de vorbă multă; ei sunt 50-60000, carii împreună cu noi, de veacuri întregi, în toate zilele noastre de durere și amărăciune au tras și pățimit de o potrivă toate suferințele [...]. Acești pământeni catolici ce să fie ? Eu cred că vor răspunde și la aceasta Puterile, dar pentru noi răspundă simțul dreptății...”¹⁶.

După cuvântarea lui Costache Negri, s-a trecut la votarea punctului al IX-lea prin apel nominal. Rezultatul votului a consemnat 39 de voturi în favoarea amendamentului lui C. Hurmuzachi și 35 de voturi pentru proiectul lui Mihail Kogălniceanu¹⁷. Proiectul pentru acordarea de drepturi politice catolicilor pământeni și celorlalte religii heterodoxe a fost astfel respins. Printre sprijinitorii catolicilor pământeni îi putem enumera pe V. Mălinescu, V. Sturdza, L. Catargiu, Al. I. Cuza, I. Cantacuzino, D. Rallet, A. Panu, C. Negri și mai ales M. Kogălniceanu. Diversitatea acestui spectru politic relevă importanța care se acordă acum catolicilor moldoveni și afirmă justetea revendicărilor acestora, legitime nu doar prin propria optică.

Deși demersul pentru exercitarea drepturilor politice ale românilor catolici a avut o finalitate nefericită, prin intervențiile și discursurile la tribuna Adunării Ad – hoc a Moldovei, Mihail Kogălniceanu a redefinit percepția asupra catolicilor din Moldova, a dezvăluit drepturile imanente ale acestora în virtutea calității de pământean și a demnităților pe care aceștia le deținuseră încă din primele decenii de existență ale statului medieval al Țării Moldovei. Într-o perioadă în care cei mai mulți deputați ai Adunării Ad – hoc nu cunoșteau și nu aveau o percepție acurată asupra etnicității românești a catolicilor din Moldova, acordarea de drepturi politice pentru aceștia ar fi însemnat, în concepția lor, diluarea elementului etnic românesc și, în același timp, pierderea unor poziții economice dominante; fobia acestor deputați nu a putut fi în totalitate disipată de Mihail

¹³ *Ibidem*, p. 232 – 233.

¹⁴ *Ibidem*, p. 241 – 242.

¹⁵ *Ibidem*, p. 243 – 244.

¹⁶ *Ibidem*, p. 248.

¹⁷ *Ibidem*, p. 250.

Kogălniceanu, însă eforturile marelui om politic pentru acordarea drepturilor politice catolicilor moldoveni își vor găsi o continuitate în perioada următoare.

Daniel Frâncu